

УДК 75:004.925.8

ГРАФО-ГЕОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД АНАЛІЗУ ПОБУДОВИ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ

ЯКОВЛЄВ Микола

Національна академія мистецтв України, Київ, Україна

gychamu@gmail.com

В статті досліджено впорядкування певних закономірностей розміщення компонентів зображувального матеріалу творів живопису (картини, ікони) у гармонійний взаємозв'язок. Встановлено співвідношення образно-психологічного, пластичного та колористичного порядку, черговий раз підтверджено доцільність залучення точних методів для аналізу якісних характеристик в творах образотворчого мистецтва.

***Ключові слова:** композиційний аналіз, картинна площа, пропорційні сітки, лінійна перспектива, сприйняття зорових образів.*

ВСТУП

Композиція живопису є поняттям досить складним і багатозначним. Коротко можна сказати, що це розподіл усього зображального матеріалу на площині (полотні), і не просто розподіл, а впорядкування окремих компонентів у гармонійний взаємозв'язок, встановлення між ними певних відношень образно-психологічного, пластичного та колористичного порядку. Традиційно вважається, що у станковому живопису пошук композиційного вирішення найчастіше протікає підсвідомо, що цей процес супроводжується виконанням значної кількості попередніх допоміжних робіт, як-то начерків, ескізів, малюнків, етюдів, численних проб знайти єдине вірне рішення [1-2].

Ще й сьогодні є досить стійким погляд, що суворе дотримання художником законів композиції неможливе. Прибічники подібних поглядів посилаються на авторитет таких художників як Н. Пуссен, Рембрандт, Д. Веласкес, Е. Мане, І. Репін, які надавали перевагу інтуїції. Але паралельно існує інша точка зору, що композиційне вирішення твору визначається не лише інтуїцією. Як відомо, Л. Б. Альберті, Л. да Вінчі, А. Дюрер та їх послідовники відводили науково обґрунтованим принципам в образотворчому мистецтві не менш важливу роль, ніж інтуїції. Вони стверджували, що тільки гармонійне поєднання інтуїції та аналізу дає можливість створювати якісний за композицією закінчений твір. Творча інтуїція є одним із проявів природного обдарування художника, тобто вміння логічно мотивувати та об'єктивно оцінити власний твір, що потребує якісної

професійної підготовки та постійного розвитку і вдосконалення майстерності. Спробуємо обґрунтувати деякі об'єктивні передумови побудови композиції в межах картинної площини.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У процесі роботи над живописним полотном одним із найважливіших завдань, що стоять перед художником, окрім вирішення питань, пов'язаних з сюжетом твору, є пошук оптимальних параметрів та форми картини. У професійних колах навіть побуває термін "кадрувати ескіз", що означає встановлення таких пропорцій площини, які б "найкращим" чином відповідали змістові твору. В переважній більшості випадків картини являють собою прямокутники з різним співвідношенням сторін, ці співвідношення за невеликим виключенням коливаються в межах від квадрата (1:1) до подвійного квадрата (1:2). Отже, завдання полягає у встановленні певних закономірностей між геометричною формою картинної площини та композиційною побудовою живописного твору.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

З метою наочного підтвердження взаємозв'язку між композицією картини та її форматом розглянемо досить відомі твори світового образотворчого мистецтва, за наперед обраними форматами квадрата, прямокутників довільних пропорцій. Це картини "Страждання святого Варфоломія" художника Х. Рібери, "Мрії" В. Полєнова, "Портрет матері" Д. Уїстлера, "Голубі танцівниці Е.Дега", «Молодий Т.Г. Шевченко в майстерні К. П. Брюллова» Г. Меліхова, "Розп'яття" А. де Мессіна "Мадонна з немовлям та ангелами, Мазаччо".

Проаналізуємо побудову названих творів. Почнемо з квадрата як найбільш закономірної фігури. Визначниками квадрата вважаються його діагоналі, серединні лінії – горизонталь та вертикаль. Їх незрима точка перетину однозначно фіксує геометричний центр фігури. Закономірним у дослідженнях подібного роду є посилання на положення і висновки теорії сприйняття зорових образів, оскільки процес дослідження закономірностей композиції в образотворчому мистецтві невід'ємний від візуальної оцінки гармонійної супідрядності компонентів. Як відомо з теорії лінійної перспективи, зона найчіткішого візуального сприйняття (поле чіткого зору) в межах площини картини описується колом, діаметр якого дорівнює стороні квадрата. При одночасному зображенні визначників квадрата і поля чіткого зору утворюються точки перетину кола з діагоналями. Якщо через ці точки провести горизонтальні і вертикальні прямі, отримаємо своєрідну сітку зонування площини, внаслідок чого між окремими ділянками сітки утворюється певний взаємозв'язок Сітку відповідного пропорційного поділу площини можна продовжити в напрямі середини квадрата, вписавши в коло менший квадрат зі своїм полем чіткого зору.

Припустимо, що лінії та вузлові точки побудованої пропорційної сітки площини квадратного модуля мають в композиції картини "підтримуватися" режисурою побудови зображення. Для наочного

підтвердження чи спростування даного припущення слід накладати сітку на твори живопису квадратної чи наближеної до нього форми. Як бачимо, вузлові точки пропорційної сітки обов'язково знаходять підтвердження в композиції сюжету твору, що, практично без винятку, можна спостерігати у наведених прикладах.

При аналізі творів живопису, пропорції яких відрізняються від квадрата, не завжди відповідають структурі композиційної побудови. У монографії Г. Руубера "О закономірностях художественного визуального восприятия" висловлюється припущення, що місце перетину бісектрис кутів являє собою "скупчення зоросприймальної енергетики", формуючи вузли "відпочинку ока". Якщо ж говорити про роль бісектрис кутів у прямокутнику, логічно буде бісектриси кутів також віднести до розряду його визначників.

Нами показано довільний горизонтальний прямокутник ABCD в межах якого побудуємо сітку на його діагоналях і колі чіткого зору, і окремо на бісектрисах кутів. Поєднавши два зображення, отримаємо досить просту графічну сітку супідрядності, що має підтвердити чи спростувати закономірність узгодженості формотворчих елементів композиції творів. За аналогією проведеного аналізу побудови картин квадратної форми спроектуємо "нову" модель супідрядності на зображення прямокутних картин довільних пропорцій. З розмаїття творів живопису об'єктами дослідження оберемо названі вище нескладні за насиченістю елементів, переважно канонічні за композицією картини, свідомо залишивши осторонь "чисті" пейзажі, багатофігурні чи емоційно експресивні за змістом твори. Графо геометричний аналіз підтвердив наші припущення щодо існування законів розміщення дійових персонажів на площині картини певної форми.

В контексті теми, що розглядається, на увагу заслуговує метод геометричних подібностей, що здавна використовується в архітектурознавстві. Спробуємо застосувати його для аналізу композиційної побудови творів станкового живопису. Передбачається, що в основу методики такої процедури має бути покладено проєкціювання "класичних схем організації площинних архітектурних композицій на відомі твори станкового живопису.

Найбільш обґрунтовано з багатим графічним супроводом принцип подібності було досліджено американським мистецтвознавцем Д. Хембіджем ще в 20-х роках ХХ століття, пізніше розвинуто іншими вченими. Головна теза організації та гармонізації елементів композиції полягає в тому, що гармонійна упорядкованість виникає при членуванні площини на подібні між собою геометричні частини, на основі яких будується сітка узгодженості. В даному випадку спорідненість частин забезпечується системою діагоналей прямокутників, паралельних або перпендикулярних між собою. Все це наочно представлено картинах "Таємна вечеря" М. Ге, ікона "Трійця" А. Рубльова", "Явлення Христа народу" О. Іванова, "Весілля в Київській губернії" М. Пимоненка,

“Дівчина, що освітлена сонцем”, В. Серова, “Портрет Є. Сорокіна” В. Маковського.

ВИСНОВКИ

Отже, композиційний аналіз – процес творчий. В ньому не можна “приміряти” до різноманітних за тематикою картин одні й ті ж пропорційні сітки. Треба знати зміст картини, визначати головні елементи, враховувати колористичні і тональні відношення.

Проведені процедури безпосередньо пов’язані з використанням простих графо-геометричних засобів аналізу побудови, які відносяться до формальних. Зазначено, що формальний метод дослідження гармонійної побудови творів образотворчого мистецтва існує стільки, скільки саме мистецтво. Засоби ж, за допомогою яких дослідники прагнули визначити кількісні показники гармонійності, завжди були абстрактними, безвідносними до змісту твору або його призначення.

Разом з тим дослідження дозволило встановити, що у процесі композиційного аналізу не завжди пропорційна сітка узгоджується з побудовою твору. Виявлено основні причини: композиція може відповідати іншим принципам побудови, коли сюжет досить складний і не охоплюється зором одночасно, або коли художник свідомо відходить від реалістичної форми зображення, демонструючи новаційні прийоми. Наведений метод ще раз підтверджує доцільність залучення точних методів для аналізу якісних характеристик в творах образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковлев М. І. Композиція + геометрія. Київ: Каравела, 2007. 240 с.
2. Яковлев М. Історія використання геометрії в художньо-творчих процесах. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2014. Вип. 6. С. 158-164.

YAKOVLEV M.

GRAPHIC-GEOMETRIC METHOD OF ANALYSIS OF CONSTRUCTION OF PAINTINGS

The article examines the ordering of certain regularities of placing the components of the painting material of paintings (paintings, icons) in a harmonious relationship. The correlation of figurative-psychological, plastic and coloristic order is established, once again the expediency of involvement of exact methods for the analysis of qualitative characteristics in works of fine art is confirmed.

Key words: *compositional analysis, picture plane, proportional grids, linear perspective, perception of visual images.*